

ARETE

Politik Felsefe Dergisi
Journal of Political Philosophy

Arete Politik Felsefe Dergisi | Cilt: 4, Sayı: 1, 2024
Arete Journal of Political Philosophy | Vol: 4, Issue: 1, 2024

Makale Gönderim Tarihi | Received: 04.03.2024
Makale Kabul Tarihi | Accepted: 19.05.2024
Kitap İncelemesi | Book Review

www.aretejournal.org

Tarihsel Bağlamı İçerisinde Bir Schmitt İncelemesi: *Carl Schmitt'in Hukuk Düşüncesinde Demokrasi ve Diktatörlük Tartışması*

Suat Kutay KÜÇÜKLER, *Carl Schmitt'in Hukuk Düşüncesinde Demokrasi ve
Diktatörlük Tartışması*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık. 2023. ISBN: 978-625-432-
703-2, 146 sayfa.

Elif ÖZMEN KAYA*

“Demokrasi” ve “diktatörlük” kavramları, felsefe ve sosyal bilimler tarafından sürekli olarak tartışılmaktadır. Özellikle demokrasinin niteliği, sınırları ve meydana getirdiği toplumsal sonuçlar üzerine tarih boyunca düşünülmüştür. Öte yandan “diktatörlük” kavramı da “demokrasi” ile ilişkilendirilerek demokrasi tartışmalarının bir

* Bağımsız Araştırmacı | Independent Researcher

eliifozmen@gmail.com

Orcid Id: 0009-0007-7653-7487

Doi: <http://dx.doi.org/10.47614/arete.pfd.102>

Özmen Kaya, E. (2024). Kitap İncelemesi. Tarihsel Bağlamı İçerisinde Bir Schmitt İncelemesi: Carl Schmitt'in Hukuk Düşüncesinde Demokrasi ve Diktatörlük Tartışması. *Arete Politik Felsefe Dergisi*. 4(1). 29-36.

parçası kılınmış; günümüzde de birey, toplum, devlet üçgeninde yeni tartışma sahalari açmıştır. Hukuki düzene ilişkin incelemelerde “demokrasi” ve “diktatörlük” kavramlarının başat roller üstleneceği aşikardır. İşte “hukuk”, “demokrasi” ve “diktatörlük” kavramlarının birbirleriyle ilişkisini, Alman anayasa hukukçusu ve politik düşünür Carl Schmitt açısından ele alıp tartışan Suat Kutay Küçükler’in kaleme aldığı *Carl Schmitt’in Hukuk Düşüncesinde Demokrasi ve Diktatörlük Tartışması* başlıklı kitap, bu kavramları politik felsefenin ışığında irdelemektedir. Küçükler, kitabının girişinde şu cümlelere yer vermektedir: “... *Weimar Cumhuriyeti’nde Schmitt, yaşadığı dönemin krizleriyle koşut olarak demokrasi ve diktatörlük ilişkisine eleştirel bir yaklaşım geliştirmiştir. Schmitt, demokrasinin karşıtı olarak diktatörlüğün konumlandırılmasını tartışmaya açmaktadır. Demokrasinin kendi kendisini imha etme riski göz önüne alındığında demokrasiyi gözetken bir diktatörlükten bahsedilebilir mi?*” (2023, s. 1). Bu cümleler, okura yapıtın hangi çerçevede ilerleyeceği hakkında bir ipucu vermektedir. Schmitt’in hukuk düşüncesi ve yaşadığı dönemle olan ilişkisi, evreler halinde okura sunulacaktır.

Bilindiği üzere “Weimar Cumhuriyeti” olarak anılan dönem, Almanya’da 9 Kasım 1918 tarihinde Philipp Scheidemann’ın cumhuriyetin kurulduğunu ilan etmesi ile başlayıp 23 Mart 1933 tarihinde Yetki Yasası’nın imzalanması sonucu Adolf Hitler’e cumhurbaşkanı veya parlamento tarafından denetlenemeyen bir yasama gücünün verilmesine kadar süren döneme verilen isimdir (Weimar Cumhuriyeti hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Weitz, 2007). Yeni bir rejime geçilen dönemi yaşayarak deneyimleyen Schmitt, hukuki zeminde egemenlik, parlamenter sistem ve demokrasi kavramlarının ücra köşelerine dikkat çekecektir.

Kitabın ilk bölümünde Alman Pozitivist Okul’un ortaya çıkışının koşulları ve hukuk-devlet ilişkisine dair tutumları anlatılmaktadır. Pozitivist Okul’un hedeflediği, hukuka kendine ait bir alan oluşturmak ve diğer disiplinlerin hukuk ile ilişkisine sınır çekmekti. Bu nedenle yürürlükteki anayasa merkeze alınıp anayasal konularla ilgili diğer alanlar devre dışı bırakılmıştır. Pozitivist Okul’un önde gelen isimleri Gerber ve Laband da bu doğrultuda hukukun teorik ve kavramsal kısmı ile ilgilenmiş, “olması gereken”den ziyade “olan” üzerinden temellendirme yapmışlardır. Laband hukukun diğer sosyal bilimlere ihtiyacı olmadığını belirtmektedir. Gerber ise devleti bir kişi olarak ele alıp egemenliği devletin kişiliğinde toplamaktadır. Bu sayede egemenlik, parçalanmaz bir

bütündür ve onu sadece devlet taşımaktadır. Laband, egemenliğin bölünemez ve parçalanamaz yapısı hakkındaki düşünceleriyle Gerber’i takip etmekte ve egemenliğin parçalanması olarak gördüğü federasyon düşüncesine karşı çıkmaktadır. Kitapta ikinci olarak vurgusu yapılan konu ise anayasanın koruyuculuğu meselesidir. Laband, bu sorumluluğu imparatora atfetmekte, hatta bunun imparator için zorunlu bir görev olduğunu öne sürmektedir. Çünkü imparatorun üstünde hukuki bir organ yoktur. Birinci bölümün sonlarına yaklaşıldığında Küçükler, Laband’ın düşüncelerine dair bir eleştiri getirir ve Laband’ın çelişkiye sebep olan argümanlarını gözler önüne serer (2023, s. 11-12). Genel olarak birinci bölüm, Alman Pozitivist Okul’un düşünürleri ve hukuk görüşleri üzerinden şekillenmektedir.

Kitabın ikinci bölümü, Weimar Cumhuriyeti’nde yürütülen anayasa ve demokrasi tartışmalarına ayrılmıştır. Almanya’da monarşiden cumhuriyete geçiş, sancılı bir süreçtir. Elbette cumhuriyetin ilanıyla beraber eski düzenin savunucuları ve demokrasi karşıtı görüşlere sahip kimseler seslerini yükseltmeye başlamıştır. Monarşi yanlıları ve liberalizm savunucuları olarak ikiye ayrılacak demokrasi karşıtları, Weimar Cumhuriyeti’ndeki hukuk tartışmalarının ayrı bir boyutunu oluşturmaktadır (Küçükler, 2023, s. 14-15). Çeşitli düşüncelerin çatışmasıyla şekillenen bu kriz ortamında hukuka ve politikaya dair kavramlar tekrardan sorgulanmış ve dönüşüme uğramıştır. Kitabın ikinci bölümünde “demokrasi” ve “milliyetçilik” kavramları Gerhard Anschütz’ün gözünden okunurken liberal demokrasinin konumu ise Richard Thoma’nın görüşleriyle ele alınmaktadır. Bu bölümün konusunu teşkil eden üçüncü önemli isim olarak karşımıza Georg Jellinek çıkmaktadır. Jellinek’in hukuk düşüncesinin temelinde, devletin hem toplumsal hem hukuki bir kurum olması durmaktadır. Disiplinlerarası bir yaklaşım geliştiren Jellinek, özellikle psikoloji üzerinde durarak hukukun gerisinde insan eylemlerini görmektedir. Jellinek’e göre genel anlamda hukuk, “olan” ile ilgilenir ve bu “olan” içerisine insanın toplumsal ve psikolojik yanları da dahildir. Weimar Cumhuriyeti’ndeki hukuk tartışmalarının diğer bir cephesini de Hans Kelsen oluşturmaktadır. Kelsen, hukukun hukuk dışı amaçlar için araçsallaştırılmasını eleştirmekte ve bu sebeple hukukun gerçek bir bilim olarak gelişemediğini belirtmektedir. Saf hukuk kuramı ile hukukun çevresini saran hukuk dışı unsurları uzaklaştırmayı amaçlamaktadır. Böylece bilimin gerektirdiği objektiflik ve kesinlik özelliklerine hukuk da sahip olabilecektir. Bu görüşün temelinde Viyana Çevresi etkisi yatmaktadır

(Küçükler, 2023, s. 31-32). Saf hukuk kuramında devlet ve hukuk özdeşliği söz konusudur. Kelsen'in saf bir hukuk bilimi kurma çabası, "adalet" kavramının da hukuk dışı sayılmasını beraberinde getirmiştir. Demokrasiyi de saf hukuk kuramı içerisinde değerlendiren Kelsen, demokrasinin liberalizm ile ayrılmaz bir yapıda olduğu düşüncesindedir. Kelsen'in ardından ele alınan isim, Hermann Heller'dir. Heller'ın düşüncelerinin hem Schmitt'in hem Kelsen'in karşısında konumlandığı görülmektedir. Heller'a göre politik partiler, demokrasinin işlemlerini sağlamaktadır ve parlamentoda temsil edilen farklı bakış açıları sayesinde sürekli dönüşen bir toplumsal homojenlik mümkün hale gelmektedir. Böylelikle ikinci bölümde yazar, Weimar Cumhuriyeti'ni demokrasi ve anayasa tartışmalarının izlenebileceği bir saha olarak konumlandırmaktadır.

Kitabın üçüncü bölümü, tamamıyla Schmitt'in anayasa ve demokrasiye ilişkin düşüncelerine ayrılmıştır. Demokrasi ve diktatörlük kavramlarına bu kez onu zihninden bir bakış yakalarız. Schmitt, *Politik Romantizm* adlı eserinde, politik romantizmin özünü devletin bir sanat eseri olarak ele alınmasında açıklamaktadır. Bu özelliğinden dolayı politik romantizm, politik olanı estetikleştirerek görünmez kılmaktadır. "Diktatörlük" kavramı için ise Schmitt, diktatörlüğü tiranlıktan ayrı tutarak cumhuriyet anayasasında özgürlüğü tesis eden bir araç olarak tanımlar. O, cumhuriyeti koruyan bir kurum olarak diktatörlüğü düşünmektedir. Burada söz konusu edilen diktatörlük, anayasayı koruma amacı taşıyan ve sınırlı görev süresine sahip bir diktatörlüktür. Aksi takdirde sınırsız görev süresine sahip bir diktatörlük, cumhuriyet ile çelişecektir (Küçükler, 2023, s. 62). Diktatörlüğün bu konumu, bir soruyu da beraberinde getirmektedir: Diktatörlüğü gerektiren bir kriz durumunun başlangıcı nasıl anlaşılacak veya buna nasıl karar verilecektir? Schmitt, bu soruya yanıt olabilecek düşüncelerini, öncelikle çeşitli düşünürlerin egemenlik hakkındaki düşüncelerine yer ayırarak ortaya koyacaktır. Bu bağlamda kitapta ele alınan ilk isim, Thomas Hobbes'tur. Hobbes, *Leviathan* adlı kitabında devletin varlığını, insanın doğal durumundaki savaşı engelleyen güç olarak görmektedir. Yani devletin konumu, huzuru ve güveni sağlama paydasında bir yer teşkil etmektedir. Hobbes, egemen olanın barışı devam ettiren ve savaşı sona erdiren güç olduğunu önemle belirtir. Bu nedenle egemen olan, hem karar alıcı hem de kararı uygulayan konumdadır. Devamında ele alınan düşünür, "egemenlik" kavramıyla yakın bir ilişki içerisinde anılan Jean Bodin'dir. Bodin, *Devletin Altı Kitabı* başlığını taşıyan

kitabında egemenliği “bir devletin mutlak ve sürekli g¼c¼” olarak tanımlamaktadır. Komiseryal diktat¼rl¼k, egemenlik tanımından kısıtlı bir parça alır, mutlak g¼c¼ sınırlı olarak kullanan kişiler bu nedenle egemenliğe sahip değillerdir. Mutlak egemen, yasanın gerisinde durur ve yasayı kendine bağlar. Sıradaki isim, toplumsal s¼zleřme filozoflarından John Locke’tur. *Y¼netim Üzerine İki İnceleme* başlıklı yapıtında Locke, özg¼rl¼k ve eşitliğin insanın dođa durumunda ortaya çıktığını söylemektedir. Dođa durumundaki özg¼rl¼k, nihayetinde başı bozukluğa d¼n¼řeceđi i¼in devlet zorunlu olarak ortaya çıkmaktadır. Devlet, dođa yasasına aykırı davrananlara ceza verecek konumdadır. Eđer ileride yasada olmayan bir durumla karşılaşılırsa devlet, yasa koyucu olarak kamu yararı adına yasada olmayan eylemleri ger¼ekleřtirme yetkisine sahip olacaktır. Kitabın bu b¼l¼m¼nde, “trajik bir ¼rnek” olarak ve Schmitt’in ortaya koyduğu bağlam çerçevesinde Albrecht von Wallenstein da ele alınır. Otuz Yıl Savaşları’nda ¼nemli ve belirleyici bir rol oynayan Wallenstein, savaşı y¼r¼tmesi i¼in olađan¼st¼ yetkilerle donatılmıştır. Sahip olduğu olađan¼st¼ yetkiler, tek bir alanda verilmiştir: Askeri alan. İmparatora bağlı olarak Wallenstein, askeri alanda olađan¼st¼ yetkilerini kullanıp savaşı y¼netecek kararlar almıştır. Fakat sahip olduğu parçalı egemenlik, Wallenstein’in sonunu hazırlamıştır. Vatana ihanetle suçlanıp suikasta kurban gitmiştir. Bir “ara s¼z” olarak yer verdiği Wallenstein’in ardından Schmitt, Jean-Jacques Rousseau’nun d¼ř¼nceleriyle egemenlik soruşturmasını s¼rd¼rmektedir. Rousseau, insanın ¼zg¼r doğduğunu ancak her alanda ¼zg¼rl¼đ¼n¼n kısıtlandığını, hatta engellendiğini söylemektedir. İnsanların toplum i¼erisinde nasıl ¼zg¼r yaşayabilecekleri sorusuna “toplumsal s¼zleřme” üzerinden yanıt veren Rousseau, toplumsal s¼zleřmenin politik ¼zg¼rl¼đ¼ tesis ettiğini ¼ne s¼rmektedir. Toplumsal s¼zleřme, insanların sahip oldukları haklarını genel iradeye devretmelerini gerektirmektedir fakat genel irade, herkesin iyiliğini g¼zettiđi i¼in bu devir, ¼zg¼rl¼kten feragat etmek anlamına gelmemektedir. Rousseau’da diktat¼rl¼đe kapı aralanan nokta, genel irade ve herkesin iradesi arasında yaptığı ayırımdır. ¼¼nk¼ Rousseau, kendi ¼ıkarını g¼zetken ¼zel iradelerin bir araya gelmesiyle genel iradenin oluşmadığını ¼nemle belirtmektedir. Bu durumda genel iradenin her zaman i¼in “oy ¼okluđundan” kaynaklanmadığını d¼ř¼nmek m¼mk¼nd¼r. Egemenlik konusunda ¼nem arz eden bir diğer ayırım, hi¼ kuşkusuz “kurucu iktidar” ve “kurulmuş iktidar” ayırımıdır. Bu doğrultuda kitap, Schmitt’in izleğini takip ederek Emmanuel Joseph Sieyès’in d¼ř¼ncelerine yer vermektedir. *¼¼nc¼ Sınıf Nedir?* adlı ¼alıřmasında Sieyès, ruhban ve

soylu sınıfına karşı üçüncü sınıfı savunmaya girişmektedir. Soylu ve ruhban sınıftaki kişiler yasayı kendilerine göre kullanıp dönüştürme gücüne sahipken üçüncü sınıf bu yetkide değildir. Sieyès, bu durumdan dolayı üçüncü sınıfın taleplerini ele alıp duyurmanın yollarını arar. Bu amaçla anayasanın “kurulmuş” olduğunu ve gerisinde “kurucu iktidar”ın kararlarının durduğunu ortaya koymaktadır (Küçükler, 2023, s. 82).

Adı geçen düşünürlerin ardından Küçükler, Schmitt’in Weimar Anayasası’nda “diktatörlük maddesi” olarak anılan 48. maddeye ilişkin değerlendirmesini ele almaktadır. Weimar Anayasası’nın 48. maddesi, kamu güvenliği ve düzeninin ciddi şekilde bozulması durumunda cumhurbaşkanına silahlı kuvvetleri devreye sokarak olağanüstü tedbirler uygulama yetkisi tanımaktadır. Schmitt’e göre 48. madde, bir komiseryal diktatörlük örneğidir. Çünkü cumhurbaşkanı, anayasanın belirli maddelerini geçici bir süreyle askıya alabilse de anayasayı tamamen askıya alamaz. Görüleceği üzere diktatörlük, doğrudan doğruya “egemenlik” kavramıyla ilişkili bir tartışma yürütmeyi gerektirmektedir. Bu doğrultuda Küçükler, Schmitt’in egemenlik düşüncesinin kaynakları arasında bulunan *Politik Teoloji I* yapıtını incelemektedir. Schmitt’in ünlü egemenlik tanımı, bu yapıtta yer almaktadır: “Egemen, olağanüstü hale karar verendir.” Schmitt’in politik teolojisi, devlet kuramına dair kavramların teolojik kaynaklı olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Örneğin egemen olanın devlet ile ilişkisi, Tanrı’nın evren ile ilişkisi üzerinden okunabilir (Küçükler, 2023, s. 90).

Schmitt’in demokrasi ve parlamentarizm hakkındaki düşünceleri, üçüncü bölümün ayrı bir alt başlığını teşkil etmektedir. *Parlamentar Demokrasinin Krizi* adlı eserinde Schmitt, Weimar hukukçularını eleştirerek modern parlamentonun tarihte geçirdiği dönüşümler üzerinde durarak parlamentoyu oluşturan temel kavramları inceler. Örneğin temelinde tartışma eylemi duran parlamento, bu amacın ne kadarını gerçekleştirmektedir? Schmitt, parlamentonun bir formalite haline geldiğini göstermektedir. Alınan kararların parlamentoda değil, güç sahiplerinin kapalı kapılar ardındaki pazarlıklarıyla gerçekleştiğini belirtir. Dolayısıyla parlamento, asli vazifesini yitirmiş gözükmektedir. Demokrasinin temel kavramlarından birisi olarak “eşitlik” kavramına ışık tutan Schmitt, politik bir eşitlik kavrayışının “tüm insanlar” kümesine dayanamayacağını belirtmektedir. Schmitt açısından demokratik eşitlik, tözsel bir eşitliktir ve bu eşitliğin sağlanması için heterojen unsurların dışlanması da demokratik bir pratik olarak görülebilir.

“Weimar Cumhuriyeti’nde Polemikler” başlığını taşıyan dördüncü bölümde, bu bölüme değin ele alınan düşünürler arasındaki yakınlık ve karşıtlıklar açığa çıkarılmaktadır. Weimar Cumhuriyeti’nin krizli ortamı, kitabın bu bölümünde düşünsel anlamda verimli bir kaynak olarak değerlendirilmiştir. Anayasanın koruyucusu tartışması; Schmitt, Kelsen ve Thoma’nın düşünceleri ekseninde yürütülmüştür. Schmitt, kitabın üçüncü bölümünde yer verilen “anayasa” ve “anayasal yasa” ayrımı üzerinden bu tartışmadaki konumunu belirler. Cumhurbaşkanı’nın tarafsızlığından dolayı anayasanın koruyucusu olduğunu, bu görevin mahkemelere bırakılamayacağını söylemektedir. Çünkü Schmitt’e göre bir yasa, diğer bir yasanın koruyucusu olamaz. Ve yine aynı nedenle anayasal yasalara dayanan Anayasa Mahkemesi de anayasanın koruyuculuğunu yapamaz. Schmitt’in düşünsel hasmı Kelsen ise saf hukuk kuramına dayanarak anayasanın koruyuculuğunu anayasa mahkemesine bırakmaktadır. Kelsen’e göre anayasanın koruyucusu anayasal olmayı aşamaz ve hukuki düzenin korunması hukuk dışı unsurlarla mümkün olmaz.

Bu bölümün ikinci başlığı ise parlamentarizm tartışmasını içermektedir. Bu kapsamda Schmitt’in *Parlamentar Demokrasinin Krizi* yapıtına karşılık Kelsen ve Thoma’nın eleştirilerine yer verilmiştir. Kelsen, demokrasinin imkânını parlamentoda görmektedir. Dolayısıyla Kelsen açısından parlamentarizm eleştirisi, aslında demokrasi eleştirisidir. Parlamentonun işleyişindeki sorunların farkında olan Kelsen, tüm bu sorunlara rağmen bir “kriz”den bahsedilemeyeceği görüşündedir. Thoma’nın eleştirilerine geldiğinde ise Thoma, Schmitt’in parlamentarizm eleştirisini dağınık bir eleştiri olarak görmektedir. Ona göre Schmitt, bu yapıtını tek yönlü ve farklı bakış açılarını dikkate almayan bir tarzda kaleme almıştır. Özetle kitabın dördüncü bölümü, Weimar Cumhuriyeti’ndeki anayasa ve demokrasi tartışmalarının bir manzarasını sunmaktadır.

Sonuç kısmına geldiğimizde ise Küçükler, yapıtında temel olarak neyi konu ettiğini her bölüm için birkaç cümle ile anlatır ve söz konusu çabanın önemine dikkat çeker. Schmitt’in düşünsel arka planını özlü bir şekilde görme olanağı sunduğu gibi kitap boyunca ele alınan tartışmalar sayesinde Weimar dönemi hukukçularında Schmitt’in etkisini açığa çıkartır. Böylece Schmitt’in politik felsefeye miras bıraktığı sorular ve liberalizme getirdiği eleştiriler ile günümüzde de bir yapı taşı olarak konumlandığı görülmüş olur.

Kaynakça

Küçükler, S. K. (2023). *Carl Schmitt'in Hukuk Düşüncesinde Demokrasi ve Diktatörlük Tartışması*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Weitz, E. D. (2007). *Weimar Germany: Promise and Tragedy*. Princeton: Princeton University Press.